

**TAXALLUSLAR - SHAXSNI O'ZINI NAMOYON QILISHNING
IJTIMOIY HODISASI****Avezova DiloVar Salimovna***Buxoro davlat universiteti filologiya fakulteti**rus tili va adabiyoti kafedrasi o'qituvchisi**d.s.avezova@journal.buxdu.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijodkor shaxsni o'zini tasdiqlash, o'zini namoyon qilish hamda o'zini identifikatsiya qilish jarayoni va mexanizmi muhokama qilinadi. Shu jumladan ijodiy shaxslarning taxalluslariga misollar keltirilgan, ularni tanlash sabablari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: ijodkorlik, shaxsiyat, o'z-o'zini identifikatsiya qilish, taxallus, aura, dialog, o'z-o'zini bilish.

Kirish. Insoniyat rivojlanish jarayonida har qanday shaxs oldida ikkita global vazifa n: amoyon bo'ladi : voqelikni anglash, atrofdagi dunyoning qonuniyatlarini tushunish va ushbu jamiyatda o'zini o'zi nmoyon qilishga urinish va o'ziga xoslikni ifoda etish. Ushbu ikkala vazifa ham bir vaqtning o'zida bajariladi va bir - biri bilan uzviy bog'liq emas: dunyoni bilmasdan, o'z - o'zini identifikatsiya qilish va o'zini takomillashtirish sodir bo'lmaydi, shuningdek atrofdagi dunyoni anglash o'zini uzluksiz ifoda etmasdan sodir bo'lmaydi. Shunday qilib, rivojlanishning har qanday bosqichida shaxsni atrofdagi dunyodan ajratilgan deb atash mumkin emas va agar u o'zi uchun biron bir chegara qo'ysa, u holda o'z rivojlanishi davomida ularni yengib chiqadi. Darhaqiqat, o'z - o'zini aks ettirish jarayonida inson o'zining hayot yo'lini, fikrlash tarzini, yutuqlarini – jamiyatda shaxsni aniqlash mumkin bo'lgan har qanday jarayonni tahlil qilishga harakat qiladi. Bu hodisa ijodkorlikni ham o'z ichiga oladi. Insonning o'zini o'zi anglashi, o'zini o'zi tasdiqlashi va jamiyatdagi o'zini o'zi anglashida o'zini namoyon qilishning ijtimoiy hodisasi sifatida tushunish mumkin.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. M. M. Baxtin o'z - o'zini identifikatsiya qilishning o'ziga xosligi va o'ziga xosligini anglashning klassik - aktivistik versiyasini qayta ko'rib chiqadi. Fikrlash, ong va shaxsni o'z - o'zini aniqlash jarayoni boshqa fikrlar va g'oyalar bilan dialog asosida rivojlanib, individual ravishda, individual ravishda, mantiqiy makonni shakllantira olmaydi: "shaxsning hayoti faqat dialog orqali mavjud. javob berish, lekin o'zini erkin ochib beradi" Shunday qilib, shaxsning o'ziga xosligi faqat umumiy aloqalar, o'zaro ta'sirlar, muloqotlar orqali sodir bo'lishi mumkin. Ular o'z - o'zidan paydo bo'ladi. Shaxsining shakllanishi – ijod mahsulidir.

Taxallusning lingvistik va madaniy hodisa sifatida paydo bo'lishi tarixi shaxsning o'tmishi bilan bog'liq. Ijodkor shaxslar o'zlari o'ylab topgan ismlar bilan chaqirishining bir qator sabablari mavjud. Ushbu muammo zamonaviy dunyo madaniyatining rivojlanishi sharoitida ijodkor shaxs asarlarinig tadqiqotchisi uchun katta qiziqish uyg'otadi. Taxalluslar-

onomastika haqidagi fan-aniiq fanlararo xarakterga ega: u tilshunoslik, adabiy tadqiqotlar va madaniyatshunoslikka teng darajada yaqin, tarixiy voqealarni, shuningdek fan, adabiyot, san'at tarixini to'liqroq namoyish etishga imkon beradi. Taxalluslar- jiddiy- ijtimoiy hodisa hisoblanadi. Ijodkor shaxslar o'zlari uchun taxalluslarni tanlashining ko'plab sabablari bor. Onomastik lug'at ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy - madaniy o'zgarishlarga mutlaqo sezgir munosabatda bo'lib, o'z tizimini va uning alohida tarkibiy qismlarini ijtimoiy buyurtmaning optimal bajarilishiga moslashtiradi.

Muhokama. "Taxallus" arabcha "qutulish, xalos bo'lish" degan ma'noni bildirib, biror ijodkor (shoir, yozuvchi, olim, san'atkor, jurnalist) yoki siyosiy arboblarning o'zi uchun tanlab olgan ikkinchi nomini anglatadi. Taxalluslar, odatda, ijodkorlar tomonidan o'z ijodini ta'kidlab ko'rsatish, o'z ism-familiyasidan qoniqmaslik yoki biror xavf-xatardan, tahlikadan qochish maqsadida qo'llaniladi. Bundan tashqari, uni xalq to'qib qo'ymaydi (xalq qo'ysa, laqab bo'ladi), muallifning o'zi tanlaydi. Xo'sh, Abdulla Qodiriyning ellikdan ortiq taxallusda ijod qilishi sabablari nimada edi?, O'zimizni qiziqtirgan savolga adibning o'g'li Habibulla Qodiriyning "Otam haqida" kitobidan javob topish mumkin. Unda yozuvchining o'tkir tili va achchiq hajviyalari hammaga ham yoqavermagani, shu boisdan dushmanlar orttirgani aytiladi. Qodiriy o'z tarjimai holida "Meni boylar, eshonlar ko'ra olmas edilar. Chunki men ularni ishchi tilidan chaqqan va sirlarini ochuvchi dushmanlari edim", deb yozadi. Shundan ko'rish mumkinki, Qodiriy dushmanlardan, tahdidlardan saqlanish uchun ham turli taxalluslardan foydalangan. 1983-yilda chop etilgan Habibulla Qodiriyning "Otam haqida" kitobida keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, Qodiriy "Mushtum" va keyingi yillarda turli gazeta-jurnallarda bosilgan hajviy, tanqidiy maqolalarida ellikdan ortiq taxallus qo'llagan. Ularning ayrimlari ochiq (xalqqa ma'lum), ayrimlari yashirin (mustaor) imzolar bo'lgan. Habibulla Qodiriy bu taxalluslarning aksariyatini o'zi bilgan, ba'zilarini xabardor kimsalardan so'rab, ba'zilarini esa maqolalarning uslubi va mazmuniga qarab aniqlagan. Ular quyidagilar: Julqunboy, Jirqinboy, J-boy, Ju-boy, U-boy, J, Julqunboy Sovrinboy o'g'li, Mulla Julqunboy, Julqinchitir, Dumbulboy, Julbulboy jiyani, Dumbulboy o'g'li, Dumbul devona, Dumbulnisa, Domladumbul, Jiyan, Jiyaningiz Mushtum, Kalvak Mahzum, Kalvak mahzum jiyani, Kalvak mahzum Shoshiy, Toshpo'lat, Toshpo'lat tajang, Alimov, A.Q, Boyqush, Indamas so'fi, Yo'lovchi, Kampir, Karnaychi, Kolxozchi, Gaznitchi, Lakalang mahzum, Mavlon kufur, Mushtum, Sani xudo, Telba, Ovsar, Chin do'st, Chirmunda botir, Chi chora, Shapak mahzum, Shoshiy, Shilg'ay, Bog'bon, Qaqildoq xo'ja, Matbuot arisi, Moshxo'rdachi, Shakkok, Mulla eshonboy, G'o'sxo'r, Mulla Mushfiqiy.

Taxalluslarning paydo bo'lishining boshqa sabablari orasida muallifning ijtimoiy kelib chiqishi yoki uning jamiyatdagi mavqei, uning ijodini ochiq namoyish etishga imkon bermasligi, boshqa madaniyat va san'at arboblari bilan nomlarda tasodiflardan qochishga urinishlar ham bor. bu sohada ishlash, o'z jinsini yashirish istagi va boshqalar. Semantik tarkibga ko'ra, yuqoridagi sabablar guruhga birlashtirilishi mumkin, unga ko'ra taxallusning paydo bo'lishi har qanday asosiy muallif tomonidan qayd etilgan. Ijtimoiy hayot sabablarining birinchi guruhi ijodiy hayotga ega bo'lishiga va ko'p jihatdan uning taqdirini

belgilashiga qaramay, ijodiy shaxsiyatning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishda qiziqish hali ham ikkinchi guruhga tegishli bo'lgan sabablardir.

O'z davrida taxalluslarni aniqlash bo'yicha qator tadqiqotlar olib borgan va o'zi ham Oltoy, Bois, Qorizoda, Yosh qalam, Tilchi, Eshitguchi taxalluslari bilan ijod qilgan Bois Qoriyev (1903-1977) matbuot sahifalarini birma-bir varaqlash, shaxsiy xotiralarni tiklash va surishtirishlar natijasida jiddiy yutuqlarga erishgan. 1967-yil "O'zbek tili va adabiyoti" jurnalining 1-sonida Bois Qoriyev tadqiqotlariga asoslangan "Adabiy taxalluslar haqida" maqolasi e'lon qilingan va unda Abdulla Qodiriyning 33 ta taxallusi keltirilgan. Ahamiyatlisi shundaki, tadqiqotda taxalluslar alifbo tartibida keltirilgan va uch qism(doimiy, o'tkinchi va qisqartirilgan)ga bo'lib chiqilgan. Unda Alimov, Julqunboy, Shoshiy adibning doimiy taxalluslari, Boyqush, Dumbulboy, Dumbulboy jiyani, Dumbuldevona, Dumbulnisa, Dumbulboy o'g'li, J-boy, Jarqinboy, Jiyani, Jiyaningiz Mushtum, Indamas So'fi, Yo'lovchi, Kalvak mahzum jiyani, Kalvak mahzum shoshiy, Kampir, Karnaychi, Kolxozchi, Lakalang mahzum, Mavlonkufr, Mulla Julqunboy, Mushtum, Ovsar, Saniyxudo, Chindo'st, Chirmandabotir, Chi chora, Shapaloqmahzum, Shilg'ay o'tkinchi (vaqtli), A.Q, U-boy esa qisqartma taxalluslar sirasiga kiritilgan.

Natijalar. Biz ba'zi yozuvchi va shoirlarni taxminiy ism va familiya bilan bilamiz. Ularning ko'pchiligi o'zlarining murakkab ismlarini soddalashtirish yoki uni yanada jozibali va samarali qilish uchun ismlar yoki taniqli qarindoshlar bilan taqqoslanmaslik uchun taxalluslarni oladi. Quyidagi jadvalda 10 ta mashhur yozuvchilarning asl ismi va anima sababdan o'ziga taxallus tanlaganiga misolkeltirdik.

T/r	Taxallusi	Asl ismi	Taxallus tanlash sababi
1	Anna Axmatova	Anna Andreevna Gorenko	O'zi uchun ota-bobolariga borib taqaladigan tatar familiyasini tanladi, chunki. ular tatar xoni Axmat urug'idan edi
2	Ilya Ilf	Ilya Arnoldovich Fainzilberg	Tug'ilganda u Yehiel-Leib Arevich Fainzilberg edi, yahudiy oilasida tug'ilgan. Va uning taxallusi yahudiy nominal qisqartmalarining an'alariga muvofiq qisqartma.
3	Evgeniy Petrov	Evgeniy Petrovich Kataev	Evgeniy Kataevning katta akasi Valentin Kataev edi. U mashhur yozuvchi, "Yoshlar" jurnalining asoschisi va muharriri edi. Akasining shon-sharafi va mashhurligidan foydalanishni istamay, Evgeniy taxallus oldi
4	Arkadiy Gaydar	Golikov Arkadiy Petrovich	Taxallusi mo'g'ulcha "gaydar" so'zidan kelib chiqqaniga amin edi, bu oldinda chopayotgan chavandoz degan ma'noni anglatadi.
5	Boris Akunin	Grigoriy Chxartishvili	"Akunin" yapon tilidan "yovuzlik tarafdori yoki yovuz odam" deb tarjima qilinishi mumkin
6	O. Genri	Uilyam Sidney Porter	Uilyamning o'zi, u "O" harfini tanlaganiga

			ishontirdi, chunki u eng oddiy harf va Oliverni anglatadi. Va "Genri" nomini u gazetadan oldi.
7	Lyuiss Kerroll	Charlz Dodgson Lutvidj	Dodgson otasi va onasi sharafiga qo'sh ismga ega edi. U ikkala qismni lotin tiliga tarjima qilgan, u "Karol Ludovik" bo'lib chiqdi. Shundan so'ng ularning joylarini o'zgartirib ingliz tiliga tarjima qildi. Uning Lyuis Kerroll taxallusi shu tarzda paydo bo'ldi.
8	. Mark Tven	. Samuel Langhorn Klemens	Bir paytlar izlanuvchan yozuvchi Missisipi daryosida dengizchi bo'lib ishlagan. Paroxod o'tishi mumkin bo'lgan xavfsiz chuqurlik 2 fantom yoki 3,6 m belgisi hisoblangan. Dengizchilarning jarangida bu chuqurlik "egizaklar" deb nomlangan. Qayiqchilar uni maxsus tayoq bilan o'lchadilar va agar hamma narsa tartibda bo'lsa, ular "mark Tven bilan" deb baqirdilar. Bu so'z birikmasi yozuvchiga ma'qul kelgan.
9	Daniil Xarms)	Daniil Ivanovich Yuvachev	Nima uchun u o'zi uchun bunday familiyani tanlaganligi hali ham noma'lum, uning kelib chiqishining ko'plab versiyalari mavjud. Ammo eng keng tarqalgani - Xarms deyarli Xolmsga o'xshaydi va bu Xarmsning sevimli qahramoni edi. Undan u kiyinish uslubini qabul qildi va ko'pincha suratlarda quvur bilan suratga tushdi.
10	Korney Ivanovich Chukovskiy)	Nikolay Vasilyevich Korneychukov	Uning otasi Emmanuil Levenson, onasi esa uning xizmatkori bo'lgan dehqon Yekaterina Korneychuk edi. Shuning uchun bolaning otasining ismi yo'q edi. U yozuvchi bo'lganidan keyin u taxallusini ishlatdi - Korney Chukovskiy va unga o'rta ismni qo'shib qo'ydi. Va inqilobdan keyin taxallus uning nomiga aylandi.

Xulosa. Yuqoridagilarni umumlashtirib, shuni ta'kidlash kerakki, ijodkor shaxsning o'zini o'zi identifikatsiyasi atrofida madaniyatlar va ijtimoiy muhitning bevosita ta'siri ostida sodir bo'ladi. Bunday ta'sirning ayniqsa sezilarli natijalari ijodkorlik va boshqalardir o'z-

o'zini ifoda etishidir. Ko'rib chiqilgan misollar shuni ko'rsatadiki, ijodiy individuallikni taxallus orqali ifodalash usullari va uni shakllantirish usullari juda ko'p va xilma-xildir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Авезова Д. С. Псевдонимы, их понятие и репрезентация в художественных текстах //Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 423-430.
2. A. Nurmonov, A. Sobirov, Sh. Yusupova “Hozirgi o‘zbek adabiy tili” 216-219- bet.
3. Псевдонимы [Электронный ресурс] /Режим доступа: [https:// propsevdo .ru/litra.php](https://propsevdo.ru/litra.php)
4. Российский гуманитарный энциклопедический словарь: В 3 т. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС: Филол. фак. С.-Петерб. гос. ун-та, 2002.
5. Синдаловский Н. А. Псевдоним: легенды и мифы второго имени // Нева. — 2011. — N2. С.215